

KARAKTER DANNELSE

Thomas Aastrup
Rømer

Karakterdannelsens to verdener: Et kommunalt eksempel

Af Thomas Aastrup Rømer, seniorrådgiver ved Tænk tanken Prospekt, Ph.d.

I min første artikel for Center for Karakterdannelse argumenterede jeg for, at karakterdannelse er en central del af dannelsen, og at karakterdannelse derfor ikke kan ses uafhængig af den samlede filosofiske og sociale sammenhæng, som handling og personlig udvikling indgår i.

Med andre ord: Nogle gange er det godt at være vedholdende, andre gange ikke. Og nogle gange er det godt at være nysgerrig, andre gange ikke. Selv håndgemæng kan i visse sammenhænge være godt, f.eks. under frihedskampen, hvor mange mente, at den normale dyd, nemlig "fredelig", snarere var en last. Men dem, som gik ind for samarbejdspolitikken, var naturligvis ikke enig i det, så dyden er også politisk. Når dyderne kommer i kontakt med den sociale og filosofiske sammenhæng, så opstår der ofte en politisk situation.

I den første artikel knyttede jeg disse to forståelser af karakterdannelse an til to læsninger af Aristoteles, som har haft stor effekt på nyere dydsteori. Der er dels en individualistisk-biologisk læsning, som fører os hen til en form for individualiseret dydsoptimering, som let kan gå i symbiose med konkurrencestatens systemer. En sådan symbiose udviklede sig i særlig grad i regi af den positive psykologis fokus på optimisme og humør, som fik stor magt fra slutningen af 00'erne. Den koreanske filosof, Byung-Chul, har kritisk omtalt det som en "neoliberal selvoptimeringsideologi". Og så er der dels en social- og moralfilosofisk læsning, hvor det aristoteliske dydskatalog knyttes an til politiske og filosofiske sammenhænge. Det sker ikke mindst i regi af den såkaldte kommunitarisme, som især den skotske filosof Alasdair MacIntyre har sat sit præg på. Den moderne karakterdannelsessteori blafrer mellem disse to ventilationssystemer.

Hos Center for Karakterdannelse knyttes – som jeg forstår det – primært an til den sociale forståelse. Denne forbindelse sker på tre niveauer. For det første via projektbeskrivelsens stærke profilering af skolens formål, som har dybe rødder i den nationale og europæiske tradition. For det andet via interessen for dannelsesbegrebet i det hele taget og for den fransk inspirerede ”personalisme” i særdeleshed. Og for det tredje – og ikke mindst – via centrets arbejde med pædagogiske, teologiske, filosofiske og økonomiske problemstillinger, hvilket man kan læse om i projektbeskrivelsen på s. 26-27. Her kritiseres netop den pædagogiske individualisering og dennes symbiose med konkurrencestat og fortidstab, som den positive psykologi let kan ende ud i.

CfK’s karakterdannelsesforståelse er altså integreret i en bredere dannelsesforståelse helt i udgangspunktet. Men på den anden side: Med den særlige og lidt løsrevne udskillelse af 10 konkrete dyder, som traditionelt har været knyttet til positiv psykologi, og som er angivet i centrets vision, så er der også en lille risiko for, at man går individualismens vej.

Der er som om, at der er en dobbelthed i karakterdannelsen, som er blevet forstærket af tidens politik. Og det er denne dobbelthed, som jeg her vil give et meget konkret eksempel på, nemlig et kommunalt dannelsesprojekt, som udviklede sig i Odense i 2017, dvs. i skolereformens kølvand, hvor vilkårene for den pædagogiske individualisering var særligt gunstige.

Kommunen lavede simpelthen en dannelsesstrategi, og det er denne strategi, jeg nu vil drøfte. Her kan man se, hvordan det kan gå, hvis man ikke fastholder karakterdannelsen på dannelsens grund.

1. Skolens formålsparagraf

Odense Kommune hævder, at kommunens dannelsesstrategi tager udgangspunkt i skolens formålsparagraf. Paragraffen har endda fået en faktaboks, hvor den citeres i fuld længde. Der er dog tale om en ren teknisk gengivelse, for der er ingen ledsagende baggrundstekst eller reference.

KARAKTER DANNELSE

Hvad er karakterdannelse?

Thomas Aastrup Rømers definition af karakterdannelse:

Karakterdannelse er den ofte modsætningsfyldte proces, hvorved et menneske i vekselvirkning med verdens åndelige lag og trafik udvikler sine moralske, følelsesmæssige og intellektuelle dyder. At der er tale om en proces betyder, at denne dydsudvikling sker i sammenhæng med samfundets pædagogiske og politiske historie og situation.

Og hvis man søger i dannelsesstrategiens tekst, er der stort set ingen hits på formålsparagraffens centrale begreber. Her er nogle eksempler:

Kundskaber: 0 hits
Færdigheder: 0 hits
Videre uddannelse: 0 hits
Lære mere: 0 hits
Dansk kultur: 0 hits
Historie: 0 hits
Andre lande: 0 hits
Alsidig: 0 hits
Metode: 0 hits
Oplevelse: 2 hits
Fordybelse: 1 hit
Virkelyst: 0 hits
Fantasi: 0 hits
Tage stilling: 0 hits
Handle: 0 hits
Deltagelse: 0 hits
Medansvar: 0 hits
Rettigheder: 0 hits
Pligter: 0 hits
Frihed: 0 hits
Folkestyre: 0 hits
Åndsfrihed: 0 hits
Ligeværd: 1 hit
Demokrati 3 hits

Det lader kort sagt til, at dannelsesstrategien slet ikke handler om formålsparagraffen, selvom man hævder det? Men hvad handler "dannelse" mon så om i dette dannelsespapir? Lad os arbejde os ned igennem den korte tekst og se, hvad der sker med karakterdannelsen, når dannelse langsomt men sikkert materialiserer sig som sin modsætning.

2. Ambition og karakterdyder

I dannelsesstrategien står der, at kommunen har en såkaldt "ambition". Denne ambition handler om, at børnene bliver fremtidsparate og kompetente, og at de kommer på

KARAKTER DANNELSE

Center for Karakterdannelse

Center for Karakterdannelse vil skabe en fornyet faglig bevidsthed og bevægelse om karakterdannelse og skaber værdi, viden og værktøjer til praksis i Folkeskolen.
www.karakterdannelse.dk

arbejdsmarkedet og er positive. Ambitionen, som formuleres på ganske få linjer, minder om karakterdannelsestemaet i den såkaldte konkurrencestat, som var meget indflydelsesrigt i de år og vel stadig er det. Her taler man om, at mennesket er en opportunist, en økonomisk soldat og en medarbejderborger. Disse nye "idealer" afløser de mere klassiske dannelsesformater, som hævdes at høre til i nu hedengangne statssystemer, især nationalstat og velfærdsstat.

Så kort sagt: Odense Kommunes dannelsesstrategi ligger i direkte forlængelse af konkurrencestatens idealer.

Dannelsesstrategiens "ambition" og dennes fokus på arbejdsmarkedet står i en underlig modsætning til formålsparagraffens tale om kundskaber og åndsfrihed. Det er også mærkeligt, at der ikke står noget om "fortiden", som en skole jo normalt beskæftiger sig med.

Og ud af dette nærmest tomme alternativ definerer Odense kommune uden videre næste generations dyds- og karakterdannelsesstruktur. Børnene skal nemlig opøve fire dyder: "Vedholdenhed, nysgerrighed, mod og medmenneskelighed". Disse dyder skal indfri "ambitionen" om jobs og fremtidskompetencer, som jo pludselig er trådt i stedet for folkeskolens lovmæssige formål.

Disse fire karakteregenskaber, som er helt almindelige begreber i den moderne dydsfilosofi og dennes initiativer, herunder i Center for karakterdannelse, er ekstremt kort beskrevet i dannelsesstrategien, så det er lidt svært at gå ret meget ind i. Men her er et par eksempler:

"Vedholdenhed" beskrives som at kunne udsætte sin egne behov og klø på, selv om det er svært. Men med udtrykket "egne behov" psykologiseres dyden. Og med "ambitionen" in mente ender vedholdenhed derfor let som en slags karrierebevidsthed. Og hvorfor kan vedholdenhed ikke lige så vel være at insistere på retfærdighed og sandhed? Er det ikke det, som historiens store personligheder har gjort. Men er det et "behov"?

KARAKTER DANNELSE

Om Thomas Aastrup Rømer

Thomas Aastrup Rømer er seniorrådgiver ved Tænk tanken Prospekt. Han er uddannet i statskundskab og filosofi og har ph.d. i læringsteori. Han har udgivet en lang række bøger om pædagogik, dannelse og uddannelsespolitik, og har modtaget flere priser, f.eks. den nordiske forskningspris "Ahlström-prisen" og Trykkefrihedsselskabets "Sappho-prisen".

”Nysgerrighed”, som også nævnes, er vanskeligt at udvikle under den ”ambition”, som den fynske arbejdsmarkeds-dannelse hviler på. Nysgerrighed kan kun udvikle sig på et sted med fortællinger og historie og interesse, dvs. med barndommen samt skolens og universitetets formål som kultursammenhæng.

Der står også noget om dyden ”mod”. Men det hele står så kort, at det kan betyde alt muligt. Mod er normalt knyttet til fri handling og moralsk integritet, men det står der stort set ikke noget om. Immanuel Kant definerede ligefrem oplysning som at have ”mod til at bruge sin egen forstand”. Det skulle ske offentligt vel at mærke, også selvom man måtte gå imod diverse driftsinteresser. Så denne dyd kommer faktisk meget let i modsætning til arbejdsmarkedsinteresser. Og jeg er heller ikke sikker på, at mod i alle sammenhænge er en egnet karakterdyd til skolebørn. Hører denne dyd ikke mere voksenlivet til i dens rene form?

Endelig omtales dyden ”medmenneskelighed”. Der står, at den handler om at styrke ”fællesskabsfølelsen i vores by”. Humanismens rige tradition er ikke omtalt. Dermed ender det ”menneskelige” nærmest som kommunal tilpasning. Folkets skole bliver til kommunal læring.

Det hele afvikles på ganske få linjer, og der er ingen referencer, hverken til folkeskolens formål – altså udover den rent tekniske gengivelse – eller til pædagogisk og historisk litteratur.

I strategien kobles de fire karakterdannelsestræk direkte med økonomisk vækst efter den skabelon, som jeg har beskrevet ovenfor. Kommunen ønsker dermed...

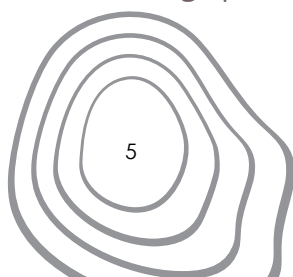
”...at bidrage til vækstdagsordenen i Odense ved at understøtte udviklingen af de karaktertræk hos vores børn og unge, der ruster dem til den fremtid, de går i møde.”

Så dyderne tages altså ud af dannelsen, hvorefter de fremtræder lidt ensomme og forladte. Og fra denne forladthedssposition må de underlægge sig ”ambitionen”, som er stærkt præget af konkurrencestatens begreber. Dermed ender vi i det, som teologen og filosofen Peter Kemp i 2015 kaldte for ”halvdannelse”, dvs. at man hævder dannelse samtidig med, at man undergraver den.

3. Implementering af dannelse

Til sidst i dannelsesstrategien kommer der et implementeringsafsnit. Her bliver man endnu klogere. Man kan f.eks. læse, at ”dannelsesarbejdet har en tæt og naturlig kobling til Digitaliseringsstrategien og Uddannelsespolitikken”.

Lad os først se på ”digitaliseringsstrategien”? Den handler alene om læring og data, vel at mærke med henvisninger til Erhvervsministeriets såkaldte ”teknologipagt” og til KL’s digitaliseringsudspil fra vinteren 2018, som hed ”Teknologispring”. Begge disse tekster har har rødder i transhumanistiske og stærkt teknologioptimistiske miljøer i Silicon Valley, den

såkaldte Singularity-bevægelse. Her omdannes mennesket til maskine. I KL-skriftet leges der f.eks. med tanken om, at robotter skal skifte ble på vuggestuebørn. Og der er ingen æg i den anden kurv.

Det andet ord, "uddannelsespolitikken", må henvise til det, som kommunen kalder for "uddannelsesstrategien", som udelukkende handler om beskæftigelsespolitik. Her tales desuden om, at dannelsesstrategien bidrager til fire ud af otte såkaldte "Odensemål", som udgør et decideret "effektunivers". Og hvert år udarbejdes der et "effektregnskab". Karakterdannelse er nu en "effekt" i et "regnskab".

Dermed er vi ovre i dannelsesstrategiens styringsafsnit, hvor ovenstående logikker hægtes op på et "kvalitetssystem" med løbende "afrapporteringer: "Vi følger udviklingen i kvalitetssystemet 'Sammen om kvalitet' og i eksisterende afrapporteringer og undersøgelser", som der står. Og arbejdet skal desuden følges af et "konsulentteam", som ikke bærer præg af filosofisk eller pædagogisk kompetence.

På den måde bliver Odenses dannelsesstrategi er en slags KL-erstatning for folkeskolens nationale formål og hele dette formåls rige tradition.

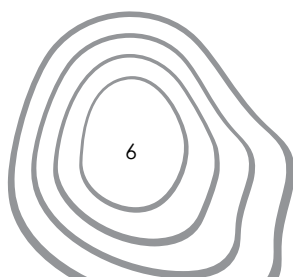
Kommunens skolechef har da også til det fynske LærerBladet – netop i forbindelse med en diskussion af dannelsesstrategien – udtalt, at Odense skam er "en effektstyret kommune". En af landets førende dannelsesstænkere, Steen Nepper Larsen, er ikke tilfreds. Han sagde i samme blad, at kommunens ideer er "forstemmende" og "tåbelige".

På et tidspunkt i det kommunale materiale står der pludselig helt kort, at børnene skal udvikle "kritisk sans". Hvad er nu det? Ingen ved det. Men her er det værd at erindre om, at det jo var Odense kommune, som i 2014 gav en tjenstlig advarsel til en af landets mest profilerede lærere på dannelsesområdet, nemlig Erik Schmidt, for at have "negative holdninger". Schmidt fik simpelthen en advarsel for at udøve sin kritiske sans, sin nysgerrighed, sin vedholdenhed, sit mod og sin medmenneskelighed. Efter fire års kamp vandt Schmidt sagen i Landsretten, mens kommunen gjorde alt for at fortie afgørelsen. Det er vigtigt konstant at minde de politiske niveauer om den slags realiteter.

Dannelsesstrategien har ingen forfatter. Det er et slags intet. Det kan man heldigvis ikke sige om Center for Karakterdannelse, hvor det myldrer med forfattere med stor pædagogisk og filosofisk indsigt.

4. Sammenfatning

Hermed håber jeg, at jeg har beskrevet en logik, som kan dukke op rundt omkring, og som truer med at kompromittere en rig dannelses- og karakterdannelsesstradition. Jeg er glad for at kunne iagttage, at Center for karakterdannelse har gode muligheder for at genvinde karakterdannelsen for filosofi og faglighed fremfor den tendens til at koble resterne af positiv psykologi sammen med den såkaldte konkurrencestat, som Odenses dannelsesstrategi fra 2017 er et udtryk for.

A large, light gray fingerprint graphic is centered in the background of the top half of the page. The ridges of the fingerprint are visible, and the text is overlaid on it.

10 BUD

Debatterende, aktualiserende og perspektiverende bud ift tematikken.

10 bud på hvad der er på spil for karakterdannelse i vores tid:

1. Karakterdannelse kan antage to skikkelser. På den ene side kan den handle om menneskelig og moralsk tilsynekomst i den almen dannelse og i det sociale liv. På den anden side kan den handle om individualiserede karakteregenskaber, som er kulturelt og politisk ensomme.
2. Hvis karakterdannelse opfattes som individualiserede egenskaber, bliver den let et instrument for nye mål, som ikke nødvendigvis har noget at gøre med dannelse.
3. I disse år er sådanne nye mål f.eks. den såkaldte konkurrencestats krav om kompetenceudvikling i økonomiens tjeneste. Her bliver opportunisme og karriereplanlægning de centrale adfærdsnormer, som de forladte dyder må indordne sig.
4. Traditionelle dyder som mod, vedholdenhed og nysgerrighed, som har dybe rødder i dannelsen, men som i løbet af 00'erne blev overtaget af den positive psykologi, bliver dermed pludseligt til redskaber for opportunisme og karriereudvikling.
5. Vi risikerer, at der opstår en symbiose mellem nogle ensomme moralske ord og globaliseringspolitikken nye instrumentalisme.
6. Mekanismen materialiserer sig i offentlige og lokale politiske initiativer, f.eks. i Odense Kommunes dannelsesstrategi.
7. De ensomme dyder, som nu er sat i konkurrencestatens tjeneste, omsættes herefter i deciderede mål- og implementeringsstrategier. Dermed ender dyderne som kommunalt kontrollerede læringsmål, der skal implementeres og effektueres af hensyn til beskæftigelse og økonomisk udvikling.
8. Dermed er dannelse omdannet til dens modsætning. Det kan man også kalde for "halvdannelse".
9. Center for Karakterdannelse undgår denne faldgrube med sin bredt sammensatte gruppe af fageksperter, sin meget brede problemformulering, som kritiserer åndstab og individualisme, og sin intensive referencer til humanisme, demokrati og personalisme. Men man skal altid være på vagt.
10. Med lidt held kan Center for Karakterdannelse få en opdragende effekt på positiv psykologi, som vil få en mere socialfilosofisk profil og dermed måske endda undgå at forstærke konkurrencestatens effekter. Via en sådan påvirkning kan også de offentlige politikker og diskurser mere bredt ændre sig.

10 BUD

Litteratur om emnet

Litteratur om emnet (af forfatteren og andre):

- Rømer, T.A. (2010). Uddannelse i spænding, Klim.
- Rømer, T.A. (2019). FAQ om dannelse, Hans Reitzels Forlag.
- Rømer, T.A. (2022). Skolens formål – dannelse, splittelse og uniformivering, Klim.
- Rousseau, J.-J. (1962, opr. 1762). Émile – eller om opdragelsen, Borgen.
- Locke, J. (2016, opr. 1693). Tanker om opdragelsen, Klim.
- Nordentoft, I.M. (1944). Opdragelse til demokrati, Eget forlag.
- Brinkmann, S. & Rømer, T.A. & Tanggaard, L. (2021). Sidste chance – nye perspektiver på dannelse, Klim.
- Kemp, P. (2013, opr. 1973). Engagementets poetik, Anis.
- Moos, L. (red.). Dannelse – kontekster, visioner, temaer og processer, Hans Reitzels Forlag.
- Kant, I. (2017, opr. 1700-tallet). "Oplysning, historie, fremskridt", Forlaget Slagmark.

KARAKTER DANNELSE

10 BUD

Kilder til mere viden

Kilder til mere viden...

- Odense Kommunes dannelsesstrategi 2017, gendannet via waybackmachine: <http://www.thomasaastruproemer.dk/wp-content/uploads/2024/09/Boern-og-Ungeudvalgets-Dannelsesstrategi-september-2017-1.pdf>
- Odense kommunes aktuelle digitaliseringsstrategi: [https://www.odense.dk/politik/politikker-og-visioner/strategier/digitaliseringsstrategi-\(boern-og-ungeforvaltningen\)](https://www.odense.dk/politik/politikker-og-visioner/strategier/digitaliseringsstrategi-(boern-og-ungeforvaltningen))
- Odensemålene: <https://www.odense.dk/politik/oekonomi-og-effektstyring/effektstyring>
- Mere om Erik Schmidt-sagen: <http://www.thomasaastruproemer.dk/erik-schmidt>
- "Odense får strategi for dannelse", Artikel i LærerBladet, nr. 3, 2018, s. 19: http://www.odenselaererforening.dk/media/11614319/152562_laererbldet-3-18_web.pdf
- KL's teknologiudspil fra 2017 er taget væk fra www. Jeg fandt følgende på en gendannet hjemmeside: <https://web.archive.org/web/20180319072848/http://www.kl.dk/Kommunalpolitik1/Kommunernes-teknologispring/> og https://web.archive.org/web/20180322082804/http://www.kl.dk/ImageVaultFiles/id_85157/cf_202/Kommunernes_Teknologiske_Fremtid_-fuld_version-.PDF
- Center for Karakterdannelse, projektbeskrivelse: NOT 2024 Karakterdannelse - Projektbeskrivelse
- Han, Byung-Chul (2014). *Psykopolitik – neoliberalisme og de nye magttekniker*, Forlaget THP.
- Kemp, P. (2015). *Løgner om dannelse – opgør med halvdannelsen*, Tiderne skifter.
- Lyhne, J. & Knoop, H.H. *Positiv psykologi – positiv pædagogik*, Dansk psykologisk forlag.
- MacIntyre, A. (1981). *After Virtue – a study in moral theory*, University of Notre Dame Press.
- Rømer, T.A. (2024, in press). *Pædagogikkens to verdener – 2. udgave*, Aalborg Universitetsforlag.
- Rømer, T.A. (2024) "Forholdet mellem dannelse og karakterdannelse", Center for karakterdannelse.